

НОВА

ДЕОБА КАРАТА

Када је реч о сферама утицаја на простору стратегијске и географске дубине, о којем сањају рационални турски неоосманисти, Танасковић тврди да они врло добро знају да не може бити речи о укупној обнови османистичког модела у датим условима и у актуелном геополитичком окружењу. Несумњиво је да Турска поседује потенцијал стратегијске дубине, с обзиром на историјско наслеђе Отоманског царства, а као земља у средишњем евроазијском геополитичком простору има право и на географску дубину, недвосмислено поручује Давутоглу. Она је „срце Евроазије“, те велике „шаховске табле“ на којој се игра и играће се „партија пресудна за будућност света“, бележи др Танасковић одјеке нарасле самосвести међу турском политичком елитом, где турско Министарство спољних послова (под Давутоглуовим вођством) има главну реч, пројектујући Турску као „централну земљу“ новог евроазијског поретка. Танасковић тврди да такав приступ није ни нов ни оригиналан, само га је поменуто министарство саопштило на најексплицитнији и најкохерентнији начин. Већ је Давутоглуов претходник Исмаил Џем, образовани социолог умеренијег левог усмерења, објашњавао да „Ататурк није поништио Османско царство, већ га је само растеретио превазиђеног институционалног баласта који га је гушио и спутавао му енергију“, па сходно томе, кемалистичку револуцију би требало сматрати „инцидентом“, јер би Османско царство и без кемалистичког радикалног реза „и само постепено еволуирало ка моделу модерне европске државе, вероватно парламентарне демократије“. Зато је, у односу на кемалистичко прозападно усмерење Турске, које је имплицирало отклон од властите исламске и османске прошлости, по мишљењу про-

фесора Танасковића, из унутрашњих и спољнополитичких посве практичних разлога, неопходно предузети превредновање кемализма, као идеологије која би у савременим условима могла да парира радикалном исламизму у турском друштву.

Давутоглуов неоосманистички концепт је, ипак, „првенствено срачунат на обнављање сфере утицаја која би се до највеће могуће мере територијално поклапала с некадашњим провинцијама Османског царства“. У том смислу нову турску спољну политику, утемељену на доктрини „стратегијске дубине“, актуелни турски званичници преобликовали су прагматичније и флексибилније, промишљено и активно се односећи према суседима и свим земљама са простора бивше Османске царевине, посебно према Балкану, Кавказу и Блиском истоку, иако су у њима могућности утицаја веома различите. „Нова турска спољна политика користи и нови дипломатски језик и стил, постала је и мултидимензионалнија, што значи диверзификованија, јер је релативизиован однос са САД и НАТО-ом, а плански и систематично се практикује отварање и према Русији и Кини“, примећује професор Танасковић. Када је реч о тој димензији неоосманизма – активан и коректан однос према САД и НАТО-у, посебно отварање према Русији и Кини – она је у савременим условима све присутнија, мада су евидентне и мане у турској савременој политици, пре свега према САД, Европској унији и Русији.

Унутрашњи проблеми

Приметно је и то да је данашња Турска оптерећена бројним унутарполитичким проблемима, који директно или индиректно кореспондирају са њеном улогом на међународном плану и односима према великим силама у свету. Изузимајући бројне терористичке акте, у чију природу нећемо улазити, а који константно подривају унутрашњу политичку сцену у овој земљи, недавно смо били сведоци покушаја војног пуча, с циљем да се обори актуелно политичко руководство Турске. Прерано је за меродавне процене мотива пучиста и оних који у земљи и свету, посебно међу великим силама, стоје иза њиховог покушаја, али је неспорна чињеница да су међу њима и командне структуре турске војске. Да ли је у питању ескалација сукоба између војске, као традиционалног наследника, следбеника и чувара кемали-

Иако је Србија до сада успешно балансирао између потребе да у Турској има економски моћног партнера и опасности да њен превелики утицај утиче на дестабилизацију земље, економски аналитичари сматрају да је Ердоган завршио са инвестицијама на Балкану. Србија је и у демографском смислу инфериорна, јер се налази у демографској депопулацији, док народи који баштине отомански идентитет, као што су Бошњаци и Албанци, бележе демографски раст. Карте на Балкану, сматрају и економисти и политичари, још нису подељене.

стичког наслеђа у Турској, које је у основи секуларно, и политичког врха, који све отвореније и интензивније води политику напуштања тог наслеђа и реисламизацији земље, историја ће једног дана објаснити. У овом тренутку неминовно се намеће питање: Која од великих сила у свету директно или индиректно стоји иза пуча и који су њени (или њихови) мотиви?

Не тако давно били смо сведоци интензивног политичког и економског приближавања Русије и Турске, када је отказана изградња „Јужног тока“ преко Балкана и договорено да он води преко Турске, потом, након обарања руског војног авиона на територији Турске, дошло је до снажне ескалације односа између ове две државе, која је, малтене, претила оружаним инцидентима, да би се после тога сам Ердоган почео извињавати Русима, најављујући нову етапу у турско-руској економској сарадњи. Чињеница је да се званична Русија није огласила поводом пуча у Турској и последица које је он произвео на турској политичкој сцени (реч је, пре свега, о масовној одмазди коју спроводи Ердоганов режим у земљи како би још више учврстио своју власт и најави поновног увођења смртне казне, коју Запад оштро осуђује). Да ли је на помолу, овога пута у вези с Турском, ново одмеравање снага између САД и Русије и поновно геополитичко престојаване великих сила на том осетљивом евроазијском простору, у виду лаганог дистанцирања Турске од Сједињених Држава (којима је Турска деценијама после Другог светског рата била једна од најважнијих стратешких савезница и најлојалнија чланица НАТО-а у том делу света, као и највеће упориште у исламском свету) и приближавања Русији, које је пре свега мотивисано економском сарадњом, превише је рано за праве и конструктивне одговоре, али је неспорно да тај геополитички галиматијас свакако неће заобићи Балкан.

Зближавање Турске и Русије

Недавни сусрет лидера Турске и Русије, у светлу нове геополитичке климе настале после пуча у Турској, могао би у

Реџеј Тајип Ердоган

перспективи да утиче на Балканско полуострво, па конкретно и на Србију, у чему се слажу политички, безбедносни и економски аналитичари. Састанак је показатељ наглог отопљавања односа двојице председника након војног пуча, иако су не тако давно један другог гледали преко нишана. То ће отворити могућност њихове нове геополитичке сарадње, која ће се, свакако, тицати и Балкана. Већ смо нагласили да турска политика сматра Балкан природном зоном сопственог утицаја, али ни Русија није незаинтересована за њега, што је у протеклим вековима исказала, а последњих деценија и година доказала.

На Балкану живи осам милиона муслимана који Турску доживљавају својом матицом. „Може се очекивати да Ердоган и Путин крену да деле зоне утицаја, па би Русија заправо могла да дâ зелено светло Турској да крене интензивније на Балкан“, слуги аналитичар и професор Београдског универзитета Зоран Драгишић. У погледу безбедносне ситуације, тврди Драгишић, Турска има могућности да дестабилизује Балкан ако би то желела, али за сада нема наговештаја да ће кренути у том правцу: „Неће бити Османлија с исуканима сабља-

ма који јуришају на Србију. Али, дефинитивно, пуч у Турској нам не иде у прилог”, закључује Драгишић. Можда су сабље и даље у канијама, али су Турци „инсталирали на Балкану свог тројанског коња”, сматра стручњак за безбедност Џевад Галијашевић: „Бакир Изетбеговић је буквално Ердоганов тројански коњ, преко ког се може по потреби наставити заоштравање односа Бошњака и Срба, што је основни фактор дестабилизације Балкана”. Ипак, турски председник ће имати доста посла на стабилизацији у самој Турској. Он се тамо не бори само против Гулена, него пре свега против америчке инфраструктуре у војсци, полицији, суду... Таква борба трајаће годинама, сматра Галијашевић.

Он, међутим, упозорава да постоји озбиљна могућност да регионална сила попут Турске свој унутрашњи проблем покуша да реши извозом дестабилизације, у овом случају, на Балкан: „Ердоган би то могао да уради како би скренуо пажњу Запада са својих проблема и подсетио их на значај Турске у нашем региону. Ипак, Србија је показала да безбедносно контролише Санџак, који је главно упориште турског утицаја у Србији, и да ју је тим путем тешко дестабилизovati”, тврди Галијашевић. Међутим, каква судбина у том случају чека Републику Српску, у случају даље дестабилизације односа између Срба и муслимана у Босни и Херцеговини? Какав ће став по том питању заузети Русија и сам Путин ако се остваре Драгишићева предвиђања? Знамо да је Русија у протеклом периоду била највећи и најпоузданији заштитник Републике Српске и њених интереса пред притиском западноевропских сила око ревизије Дејтонског споразума.

О штетности турске политике на Балкану било је речи и на једној од трибина одржаних у Београду априла 2012. године, када је оцењено да ће Турска у датом тренутку на Балкану подржати ону муслиманску заједницу која дугорочно може да допринесе обнављању њеног утицаја у региону и од које ће дугорочно имати користи, када су у питању њени витални циљеви. Експерт за тероризам Џевад Галијашевић истакао је том приликом да Турска нема неку велику војну моћ, да њена реална моћ не извире из њене војне силе, него из америчких геополитичких интереса на Балкану и Блиском истоку: „Наш проблем је што је Америка отворила врата Турској на Балкан. (...) Турска политика је политика 'слона у стакларској радњи’,

Владимир Путин

јер она и када не жели зло, чини зло. Она долази на Балкан, на трусну политичку сцену, где има превише политичких проблема, а не доноси ни једно решење...”. Остаје нам да се питамо како ће се Турска понашати према Балкану у данашњим, донекле измењеним геополитичким односима после војног пуча, у контексту њеног новог приближавања Русији, а у светлу вишевековних руских интереса на Балкану.

Снага привреде

Аргумент који Турску данас чини регионалном силом јесте, пре свега, снажан економски раст, што јој омогућава много агресивнији наступ и у спољној политици. Турска економија је 16. у свету, а неки економисти процењују да ће ускоро ући у десет највећих. Сведоци смо да се последњих година, дакле сто година од балканских ратова, Турци враћају на ове просторе, овога пута не војно, већ инвестицијама, популарном културом, али и све агресивнијим вербалним наступима њихових политичара, који имају сигурну подршку међу домаћим муслиманима. Турска је држава бременита супротностима: у њој бесне унутрашњи сукоби, а увек је присутно и курдско питање. Последњих десетак година пролази процес демилитаризације и све јаче цивилне контроле у некад војној држави. Војска је у неколико наврата пучевима успевала да задржи секуларни карактер државе. У том смислу, није са-

свим извесно какве ће последице имати последњи покушај војног пуча. С друге стране, највише затворених новинара у свету је баш у Турској. Тамо се забрањују књиге, а иза решења је и велики број генерала и политичких противника владајуће АКП партије. Отуда не чуде масовне одмазде којима се данас служи Ердоганов режим да би сачувао и још више учврстио личну власт у земљи.

Када је реч о економском присуству Турске на Балкану, она је у неким земљама изузетно инвестиционо активна. У Бугарској је уложила 4,5 милијарде, а у Румунији девет милијарди долара. Њен економски утицај расте у Босни и Херцеговини, у јужној српској покрајини Косову и Метохији, Македонији и Црној Гори. Све је већи и војни утицај остварен обуком војски ових земаља. Верски утицај је такође велики. Неки аналитичари сматрају да се Балкан налази између заморене Европске уније, за коју се сматра да након Хрватске неће примити никога следећих 10 година, и надолazeће Турске. Са економијом која буја, Турска може бити шанса и за Србију, али и потенцијално велики проблем, јер је у последњих 20 година увек била на страни наших непријатеља у свим сукобима.

Економиста Махмут Бушатлија тврди да Србија од најновијег обнављања односа Турске и Русије може и економски да изгуби. Иако је Србија до сада успешно балансирала између потребе да има економски моћног партнера у Турској и опасности да њен превелики уплив утиче на дестабилизацију наше земље, економски аналитичари сматрају да је Ердоган завршио са инвестицијама на Балкану, јер за њих убудуће неће имати подршку Сједињених Држава. „Оно што засад видимо је жеља Турске да улаже у послове који изискују јефтину радну снагу, а не у образоване људе. Од обнављања односа Русије и Турске, Србија може само да изгуби. Раније је постојала шанса да ми

преуземо израду појединих делова за аутомобилску индустрију за Русе, што су раније радили Турци, што ће пропасти ако се измире. Други аспект је храна: чим са Турцима поправе односе, Руси ће почети да увозе храну из те земље, на чему ми поново губимо”, тврди економиста Бушатлија.

Србија је и у демографском смислу инфериорна, јер, како истиче Александар Раковић, Срби се налазе у демографској депопулацији, док народи који баштине отомански идентитет, као што су Бошњаци и Албанци, бележе демографски раст. „Према данашњој демографској слици, још ће се мешати карте на Балкану”, тврди Раковић, наговештавајући у том смислу бурна времена на Балкану. На промену демографске слике Балкана утицала су и етничка разграничења на полуострву која су отпочела по завршетку Првог светског рата, најпре, етничко разграничење између Грчке и Турске у Тракији, Малој Азији и Додеканезу, потом, између Грка у Турака на Кипру 1974; последњих деценија разграничење у Босни и Херцеговини на Републику Српску и Федерацију и најновије, на Космету. Остале су две нерешене области – Македонија и Рашка, односно Санџак, где се убудуће могу очекивати нове турбуленције. Санџак је уско грло Србије према Херцеговини и Црној Гори, за који је Турска веома заинтересована. Као „Зелена трансверзала”, под именом Новопазарски санџак, која је до балканских ратова Турску повезивала са Босном и Херцеговином, та област и данас добија сличну улогу у плановима турских стратега. Са Косметом под албанском јурисдикцијом, сепаратистички покрет у Санџаку добио је ослободилачку војску Косова на својим границама, што би за Србију могло представљати почетак још једне озбиљне кризе са неизвесним последицама.

Аја Софија

У координатама идеолошког неоосманства и „неоосманској визији пожељног будућег Балкана“, Србија би, како тумачи професор Дарко Танасковић, „требало да постане значајан део модерне Румелије, што је био османлијски назив за Балкан“. „Изгледа да је она који у Србији осмишљавају и воде спољну политику, а и укупну политику“, уверен је Танасковић, „оваква визија постала јасна, па се у односима с Турском, која је несумњиво важан и потенцијално веома користан партнер Србије, опредељују за разложен приступ базиран на равноправности, узajамном уважавању и реципроцитету у поштовању државнонационалних интереса“.

Барак Обама

Нова геостратегијска равнотежа

Наше размишљање о савременим манифестацијама Источног питања не би било довољно уколико се бар не дотакнемо и најновијих збивања на Блиском истоку, у контексту њиховог утицаја на актуелно геополитичко престојаване међу великим силама у свету. Руско војно ангажовање у Сирији, позивамо се опет на Танасковића, доноси нови квалитет у међународним односима: „Доскоро су једино САД и њени савезници имали право и акциону способност да употребе оружје далеко од својих граница. Русија и Кина, у свему осталом неоспорно светске силе, ту димензију свог статуса из одређених разлога нису користиле. Русија је одлучила да је активира на изузетно значајном простору Блиског истока, за који се одавно држало да је ван њеног домашаја. Почела се успостављати нова геостратегијска равнотежа, а равнотежа је увек боља од асиметричности у односима снага. Без обзира на то што настоји да с Русијом одржава што складније односе, Турској руско војно деловање у региону из више разлога не може одговарати и до сада је гурало у НАТО 'забран', од којег је желела бар донекле да се еманципује“. Шта ће се на том плану дешавати после актуелног пуча у Турској и новог, потенцијалног приближавања Русији, остаје тек да се види.

Када се говори о руској стратегији на Блиском истоку, она је вишеслојна, а њен угаони камен је управо Сирија. Између осталог, Русија се ту профилише као опонент панисламизму и бранилац ауторитарних секуларних режима, у великој мери да би се као легитиман и равноправан играч вратила у глобалну шаховску партију, али пре свега из страха од преливања тих феномена на свој северни Кавказ, стратешки битан и насељен муслиманима.

Што се тиче САД, оне су у покушају заокрета у својој стратегији ка Азији редуковале листу приоритета на борбу против тзв. Исламске државе и чекање да се Русија и Турска

међусобно исцрпе и блокирају. Ипак, брутална ефикасност с којом Русија, са скромним ресурсима, шири свој утицај на Блиском истоку, фрустрација Турске и донекле осећај инфериорности у овом региону, као и парализа Европе да било шта учини по том питању, поново увлаче САД у вртлог блискоисточне политике. Стиче се, ипак, утисак да САД још лутају у уобличавању нове спољнополитичке доктрине, што се види и по нервозној и растрзаној председничкој кампањи, у којој нови естаблишмент не успева да се наметне и објасни потенцијално нову стратегију САД у свету.

За то време Сирија егзистира као средиште „најмалгнијег“ конфликта на планети, али и највећег „извозника“ миграната и избеглица из Азије ка Европи. Обичан лаик мора да остане запањен пред чињеницом до које је мере избегличка криза поделила и паралисала Европску унију. Европу не потреса само избегличка криза, овде је реч и о кризи међусобног поверења између држава чланица ЕУ, о кризи заједничког одлучивања, али и о дефинитивном неуспеху интеграције муслимана у европску заједницу народа. Последице по Балкан су погубне. Грчка је практично жртвована и де факто претворена у прихватни центар. Србија и Македонија постале су тампон-зона између Грчке и Мађарске, која се све више перципира као стварни граничар Европске уније. Хрватска, Румунија и Бугарска остављене су без реалне могућности да постану део шенгенског простора, још мање монетарне уније. Аналитичари сматрају да је Турска свесно одлучила да десетине хиљада избеглица усмери према Европи, што је, поред осталог, моћно средство уцене и својеврсне освете због дволичног односа који ЕУ исказује према давнашњим, премда не сасвим искреним аспирацијама ове малоазијске државе да јој се прикључи. Мигрантском метастазом, која је већ поприлично изменила демографску слику Европе, Источно питање добија нову и изузетно опасну димензију, чије се крајње последице у овом тренутку не могу сагледати. ■

(Крај)